

SEÇMEN DAVRANIŞLARI İLE EKONOMİK PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN TEORİK TEMELLERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Levent Çınko

Marmara Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi



Özet

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde siyasal iktidarın belirlenmesinde seçmen davranışı en önemli faktördür. İktisat Teorisinde siyaset - ekonomi ilişkilerini irdeleyen araştırmaların önemli bir bölümüne göre seçmen davranışları kişisel çıkar güdüsü ile belirlenir. Buna göre siyasal iktidarların cari ve geçmiş dönem performanslarını değerlendiren seçmenler kendilerine en çok fayda sağlayan ve temel iktisadi sorunların üstesinden gelebilen partilere oy verirler.

Bu çalışmanın amacı seçmen davranışı ile ekonomik performans arasındaki ilişkilerin teorik temellerini analiz etmek ve konuyu Türkiye özelinde incelemektir.

Anahtar Kelimeler: Seçmen davranışı, ekonomik performans, sorumluluk hipotezi, müvekkil hipotezi, temel hedef hipotezi.

*Theoretical Foundation of the Relation Between Voter Behavior and
Economic Performance: A General Assessment on Turkey*

Abstract

In developed and developing countries voter behavior is the most important factor for the determination of political power. According to the literature on economic theory which investigates the relationship between politics and economic, voter behavior is determined by the personal benefit motive. According to this result, voters who are evaluating current and past performances of the political power, give their votes to the most beneficial political party.

The aim of this study is to analyze the relationship between voter behavior and economic performances on a theoretical basis and examine this subject in reference to Turkey.

Keywords: Voter behavior, economic performance, responsibility hypothesis, clientele hypothesis, salient goal hypothesis.

Seçmen Davranışları ile Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme

GİRİŞ

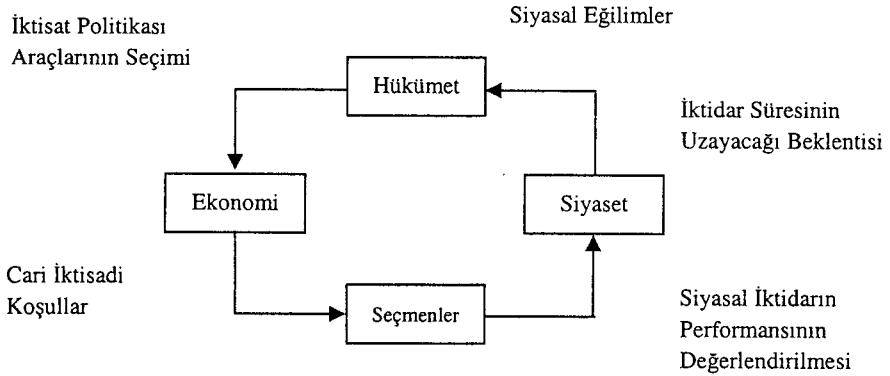
Siyasal iktidarın belirlenmesinde sadece siyasal parti davranışı değil aynı zamanda seçmen davranışı da önemli bir etkidir.* (DOWNS, 1957: 28; DOWNS, 1984: 25) Standart ekonomi teorisine göre seçmenler, siyasal iktidarların cari ve geçmiş dönemde sergiledikleri performansını değerlendirerek, kendilerine en üst düzeyde fayda sağlayacak partiye oy verirler. Bu bakış açısına göre, bireyler kişisel çıkar amacı ile hareket ettikleri gibi, oylama sürecinde gerekli enformasyona da ulaşabilirler. Buna göre siyasal iktidarların geçmiş dönemlerinde gösterdikleri performanslarının yanı sıra cari dönemde uyguladıkları politikalar hakkında gerekli bilgiye ulaşarak siyasal iktidara ait seçimlerini belirler (FAIR, 1978: 159; LIN, 1999: 562). Ancak hemen söylemek lazımdır ki, seçmenlerin gerek mevcut siyasal iktidarın gerekse alternatif partilerin uygulayacağı politikalar hakkında bilgi edinme maliyeti azımsanmayacak kadar yüksek olmaktadır. Bu gerçekten yola çıkarak, standart ekonomi teorisi tarafından ileri sürülen tezlerin daima geçerli olamayacağını savunan alternatif teoriler geliştirilmiştir. Örneğin bilgi edinme maliyetlerine atıf yapan oylama teorisine göre, seçmenler siyasal iktidarların yakın dönemde sergilediği performanstan memnurluk duyduklarında tercihlerini mevcut iktidardan yana kullanırlar. Şimdiki ve gelecek dönemde uygulanacak

* Siyasal partilerin temel amacının seçimleri kazanmak olduğu iddiası konusunda Downs'un Modeli, öncü çalışmalardan biri olarak kabul edilmektedir. Downsian Model'e göre, politikacılar esasen seçimleri kazanmak güdüsü ile hareket ederler. Politikacıların seçimleri kazanmak istemelerindeki temel amaç, spesifik politikalar uygulamaktan ziyade iktidarın sağlayacağı menfaatlerden yararlanmaktır.

politikalara ilişkin bilgi maliyetinin yüksekliğini vurgulayan bu teori, seçmenlerin karar alma sürecinde çok sınırlı bir bilgiye ulaşabileceğini iddia ederken, aynı zamanda iktidarda olmayan partilere ilişkin bilgiye ulaşmanın olanaksız olduğu gerçeğine de dikkatleri çekmiştir (FAIR, 1978:160).

Gerek mevcut iktidarın uyguladığı politikalar ile ilgili bilgi edinme olanaklarının sınırlı olması gerekse bir çok ülkede alternatif partiler hakkında bilgi edinmenin olanaksızlığı, seçmenlerin iktidar tercihlerini belirlerken, çoğu kez katı ideolojik yönelimlerle hareket etmelerine yol açmaktadır. Ancak ampirik kanıtlar açıkça göstermiştir ki, seçim önemlerinde her zaman ideolojik tercihler ön plana çıkmaz. Birçok kez, piyasadaki ekonomik koşullar, seçmen davranışlarını belirler, başka bir ifade ile, piyasadaki makro ekonomik göstergeleri değerlendiren seçmenler, kendileri için önemli olan meseleyi baz alarak oy kullanırlar (ERDOĞAN, 2004:105).

İşsizlik oranı, enflasyon oranı ve reel artış oranı gibi temel göstergeler ideolojik eğilimler ile birlikte iktidara ilişkin seçmen performansının oluşumunda etkili olurlar. Söz konusu faktörler cari dönemdeki hükümetin tutumu üzerinde de kayda değer etkili olur. Siyaset ve ekonominin karşılıklı etkileşimi şeklinde ifade edilebilecek bu durum aşağıdaki gösterimde sistematik olarak ifade edilebilir.



Siyaset-Ekonomi Etkileşim Süreci

KAYNAK: (TELATAR, 2004:331).

Yukarıda görüldüğü gibi hükümetler iktisat politikalarını sadece ideolojik ön yargılar ile değil aynı şekilde iktidar süresinin uzatılması güdüsüyle de kullanabilecekleri söz konusudur. Doğal olarak siyaset- ekonomi sisteminin oluşumunda seçmen ve iktidarların karşılıklı etkileşimleri belirleyici olmaktadır.

Bu çalışmada seçmen davranışları ile ekonomik performans arasındaki ilişkilerin teorik temelleri incelenmeye çalışılacaktır.

SEÇMEN DAVRANIŞLARI İLE EKONOMİK PERFORMANS ARASINDAKİ İLİŞKİLER ÜZERİNE BAŞLICA YAKLAŞIMLAR

Seçmen davranışları ile ekonomik performans arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar incelendiğinde, asıl olarak üç hipotez karşımıza çıkmaktadır (CARLSEN, 2000:141).

A. Sorumluluk Hipotezi

Oy verme davranışı ödüllendirme ya da cezalandırmayı hedefleyen takdir yada öfkenin somut tezahürüdür. Fayda maksimizasyonu güdüsüyle hareket eden iktisadi birimler makroekonomik gidişat olumlu gittiğinde mevcut hükümeti ödüllendirmeyi olumsuz iktisadi koşulların ortaya çıkması halinde ise cezalan partilerin performansı ile oy verme davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen en önemli hipotezlerden birisi Sorumluluk Hipotezidir. Sorumluluk hipotezi, ekonomik koşullar ile siyasal iktidarın popülaritesi arasındaki ilişkiye teorik temel kazandırmak üzere geliştirilmiştir. Sorumluluk hipotezine göre, bireyler piyasada oluşan ekonomik koşullara ilişkin sorumluluğu siyasal iktidarlara yüklerler. Bu açıdan bakıldığında, siyasal iktidarlar işsizlik ve enflasyon oranları yüksek düzeylerde seyrediyorsa cezayı; düşük düzeylerde seyrediyorsa ödülü hak ederler. Siyasal iktidarların makro ekonomik performanslarından dolayı “Oy kaybı” ya da “oy kazancı” durumları ile karşılaşacağı, seçimler ile makro ekonomik performans arasındaki ilişkileri analiz eden çalışmaların önemli bir bölümünün ileri sürdüğü genel bir görüştür. Bloom ve Price, bu konuda farklı bir iddia ileri sürmüştür. ABD’de seçmen davranışlarını analiz eden yazarlara göre, siyasal İktidarlar seçmenler tarafından zayıf ekonomik performanstan dolayı cezalandırılırken, ekonomik refah artışından dolayı ödüllendirilmezler. Çünkü, makro ekonomik göstergelerde bir bozulma söz konusu olduğunda ekonominin kamuoyu gündemindeki önemi artarken, tersi durumda popülaritesi azalmaya başlar ve seçmen davranışlarının tercihlerinde diğer belirleyici değişkenler ön plana çıkar (BLOOM/ PRICE, 1975: 1244; CLAGGET, 1986:6 25; LEWIS-BECK, 1990: 78, AKGÜN, 2002: 68). Diğer bir ifade ile seçmenler, partileri sağ ve sol partiler şeklinde ayırmayıp makro ekonomik performansın gelişiminden siyasal iktidarların

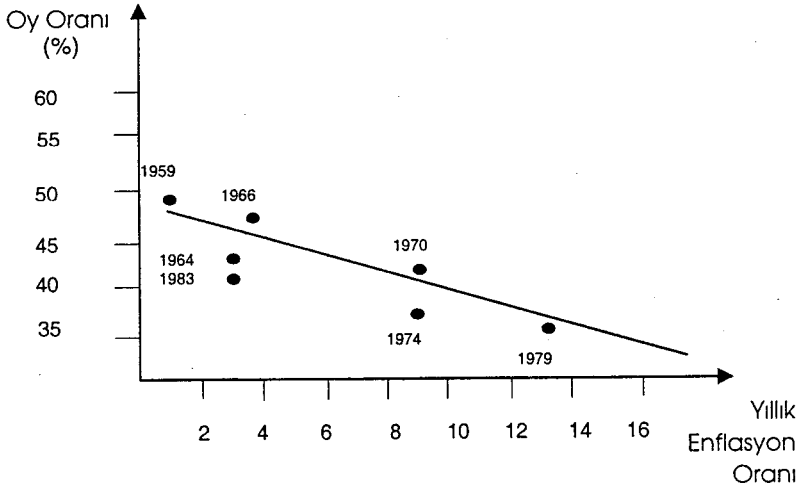
sorumlu olduğu kanısıyla oy kullanırlar. Kramerin çalışması (KRAMER, 1971:132). oylama teorisinde önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada, ABD'de ekonomik dalgalanmaların kongre seçimleri üzerinde kayda değer düzeyde etkili olduğu ileri sürülmüştür. Buna göre, iktisadi konjonktürün olumlu seyrettiği dönemlerde iktidar partisi adaylarının, aksi durumda ise, muhalefet adaylarının avantajlı konuma geçtiğine ilişkin bulgular elde edilmiştir. Çalışmada iktisadi koşulların oy yüzdesi üzerindeki etkileri sayısal olarak da ifade edilmiştir. Şöyle ki, diğer koşullar eşit kabul edildiğinde, kişi başına düşen reel gelirin %10 düzeyinde bir azalma olduğunda, iktidar partisinin %4 ya da %5 oranında bir oy kaybına uğrayacağı iddia edilmiştir. Kramer'in çalışmasının en önemli özelliği, oylama sürecinde bireysel çıkarların önemine yaptığı vurgudur. Çalışmada kişi başına düşen reel gelirden oylama sürecinde temel belirleyici değişken olarak ele alınması, oylama sürecinde kişisel gelirin önemini ortaya koymaktadır. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse, bireyler oylama sürecinde, sadece genel makro ekonomik koşulları değil, kendi gelir düzeylerindeki değişiklikleri de göz önüne alırlar (PALDAM, 1997: 345; BERGANZA, 2000: 166). Sorumluluk hipotezini savunanlar yaptıkları çalışmalar ile, seçmenlerin sağ ve sol parti ayrımına gitmediğini ispatlamaya çalışmışlardır.

Bu hipotezin savunucularına göre, büyüme ve özellikle ılımlı düzeylerde seyreden enflasyon oranları, seçmenlerin cari iktidara ilişkin desteklerini belirlerken ilk planda düşündükleri en önemli değişkendir. Mevcut iktidara ait desteğin azalmaması, ekonomideki büyüme artışının enflasyona yol açmadan gerçekleşmesine bağlıdır. Enflasyonist eğilimleri tetikleyen hasıla artışı muhalefet partilerinin etkinliğini ve şansını artırır. Doğal olarak söylenebilir ki, seçmenler, iktidar partisinin başarılı olup olmadığı konusunda enflasyon konusunda gösterdikleri performans ile değerlendirirler.

13 Batı Avrupa ülkesinin 1960-1997 dönemine ilişkin verilerini kullanarak, o günün makro ekonomik koşulları ile parlamento seçim sonuçları arasındaki ilişkileri analiz eden Chappell ve Veiga, seçmenlerin büyüme performansından çok enflasyonu esas alarak oy kullandıkları iddiasını kanıtlamaya çalışmıştır. Araştırmalarında, 13 Batı Avrupa ülkesinin söz konusu dönemdeki, 136 parlamento seçimini inceleyen Chappell ve Veiga göre,örnek olarak alınan ülkelerdeki seçmenler, enflasyon artışını (özellikle, Avrupa ortalamasının üzerine çıktığında), cezalandırırken; reel hasıla artışına, aynı duyarlılık ile tepki göstermezler (CHAPPEL/ VEIGA, 2000: 185).

Mevcut iktidara ilişkin desteğin belirlenmesinde, enflasyon performansının önemini Lewis-Beck'de vurgulamıştır. Yazara göre Şekil'de görüldüğü gibi, İngiltere'de 1959-1983 dönemindeki genel seçimlerde, enflasyon performansı siyasal iktidarın oy oranını belirleyen önemli bir değişkendir.

Seçmenler, parti ayrımı gözetmeksizin, enflasyon oranının yükselmesi halinde mevcut iktidara olan desteklerini azaltmışlardır. Örneğin, şekilde görüldüğü gibi, 1959 yılında düşük enflasyon oranı (% 1.0) iktidardaki Muhafazakar Partinin % 49.4 düzeyinde oy almasını sağlamıştır. Buna karşın, 1979 yılındaki yüksek enflasyon oranı (% 13.4), İşçi Partisinin oyların sadece % 36.9'luk bölümünü toplayabilmesine yol açmıştır (LEWIS-BECK, 1990: 79).



Şekil : İngiltere'de 1959-1983 Dönemindeki Genel Seçim Yıllarında Yıllık Enflasyon Oranı ile Siyasal İktidarın Oy Oranı Arasındaki İlişki

Mevcut iktidara ilişkin desteğin belirlenmesinde, enflasyonunun önemli bir değişken olarak kabul edilmesi, hasıla büyüme oranı ve işsizlik oranı gibi değişkenlerin önemsiz olduğu anlamına gelmez. Farklı ülke deneyimlerini inceleyen Lewis-Beck son iki değişkenin de önemli olduğunu ifade etmiştir.

Sorumluluk hipotezi taraftarlarına göre, hangi göstergenin belirleyiciliği ön planda olursa olsun, önemli olan ekonomik performansın seçmenlerin oy verme sürecinde asli değişken olmasıdır.

Buraya kadar yapılan açıklamaların sonucunda şöyle bir soru aklı gelebilir: Seçmenler, genel makro ekonomik performansı gözetleyenler ve kişisel çıkarlarını gözetleyenler şeklinde tasnif edilebilir mi?

Hemen belirtmek gerekir ki, seçmenleri kişisel çıkar ve ulusal çıkar kriterlerini esas alarak kesin çizgiler ile sınıflandırmak hayli güçtür. Söz konusu güçlüğü rağmen, Markus ekonomik oylama literatüründe alternatif iki hipotezin olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu hipotezlerden ilki, seçmenlerin kişisel çıkar ikincisi ise, Ulusal Ekonomik çıkar güdüsü ile hareket ettiğini iddia etmektedir. Seçmen davranışında kişisel çıkar güdüsünün belirleyici olduğunu

iddia eden hipotezin taraftarları, seçmenleri cüzdan seçmenleri şeklinde nitelemektedir. Bu hipoteze göre seçmenlerin, siyasal iktidara ya da taraftarı oldukları partiye ilişkin desteklerini, kişisel mali durumlarındaki iyileşme düzeyi belirler. Buna karşın ikinci hipotezin taraftarlarına göre ise, seçmenlerin politik yargılarının kişisel çıkarlar yerine, ulusal ekonomik performans konusundaki değerlendirmeleri tarafından belirlendiği ileri sürülmüştür. Hemen belirtmek gerekir ki, seçmenlerin cari iktidara ilişkin desteklerinin belirlenmesinde hangi güdünün belirleyici olduğunu saptamak güçtür. Çünkü, makro ekonomik performanstaki gelişmelerin en azından orta-uzun dönemde bireysel refah üzerinde doğrudan etkili olacağı rahatlıkla söylenebilir. Dolayısıyla bu gerçeğin farkında olan seçmenlerin gerçek niyetini belirlemek hayli güçtür (MARKUS, 1993:154). Bu noktada, önemli olan söz konusu kriterlerden hangisinin davranış eğiliminin yöneliminde birincil konumda olduğudur. Seçmenlerin kişisel çıkar güdüsü ile hareket etmesi politikacıların fırsatçı eğilimler sergilemesini kolaylaştırır. Çünkü makro ekonomik performansta olumlu bir gidişat olmadığı halde (ekonomik kriz ortaya çıkmadığı sürece) kamusal kaynakların kullanım hakkını elde eden siyasal iktidarlar, seçmenlerin satın alma gücünü artıracak politikalar uygulayarak iktidar sürelerini uzatma olanağı elde edebilirler (ERDOĞAN, 2004:110).

Seçmen davranışlarının belirlenmesinde ekonomik faktörlerin önemi her ne kadar son derece önemli olsa da, ABD’de ekonomik değişkenlerin kongre seçimleri üzerindeki etkilerini araştıran Arcelus ve Meltzere göre, ekonomik değişkenler, ne seçime katılma oranını ne de siyasal partilerin görece gücünü etkilemez. Öte yandan çalışmadan elde edilen bulgulara göre, seçmenlerin iktidar partisi lehinde ya da aleyhinde kullanacağı oyu İstihdam ve reel gelirden kısa vadeli değişikliklere karşı duyarlı değildir (ARCELUS/MELTZER, 1975: 1233). İktisadi olmayan bir çok faktörün varlığından da söz edilebilir. Literatürde seçmen davranışlarının yöneliminde sosyolojik ve psikolojik faktörlerin önemini vurgulayan yaklaşımlar da vardır. Bu anlamda iki temel yaklaşımdan söz edilebilir:

- Columbia Okulu
- Michigan Okulu

Columbia Okuluna göre, politik tercihlerin belirlenmesinde sosyal özellikler, (bölünmeler) belirleyici rol oynar. Seçmenlerin dinsel, etnik ve mesleki farklılıkları, sosyal bölünmelerin temel kaynağıdır. Seçim kampanyalarının politik tercihler üzerindeki etkisinin ciddi etkisinin olmadığı açıktır. 1940’lı ve 1950’li yıllarda etkili olan Columbia Okulu, ciddi eleştirilere uğramıştır. Bu ekole dönük en önemli eleştiriler, Michigan ekolünden gelmiştir. Bu ekolün taraftarları sosyal psikolojiden etkilenmiş bilim adamlarıdır.

Michigan ekolü, seçmenlerin sosyal bir varlık olduğuna dikkat çeken Columbia Okulu'nun aksine, birey olarak seçmen fikrini vurgulamıştır. Michigan Okulu mensuplarına göre, çoğu seçmenin bir partiye yönelik yerleşiklik kazanan (geçmişe dayalı) "psikolojik sevgi bağı" vardır. Bu bağı oluşumu çocukluk yıllarına kadar uzanır. Parti kimliği şeklinde somut olarak ifade edilen bu bağlılığın, adeta dinsel bir bağlılığı andırdığı ileri sürülmüştür. Bu belirlemelere göre, seçmen davranışlarının kalıcılığı vurgulanmak istenmiştir (FIORINA, 1997: 400; AKGÜN, 2002:67).

B. Müvekkil Hipotezi

Swank (Swank,1993) tarafından geliştirilen bu hipoteze göre, ister iktidarda isterse muhalefette olsun, yüksek işsizlik oranları, sol partilerin, yüksek enflasyon oranları ise sağ partilerin popülaritesini artırır. Bilindiği gibi sağ ve sol partiler, farklı iktisat politikaları tercih ederler (HIBBS, 1994:21). Dolayısıyla ayrı ideolojilere sahip iki partinin bulunduğu ülkelerde, seçmenler, oy kullanırken bir anlamda, ya düşük enflasyon oranını ya da işsizlik oranını tercih ederler. Söz konusu eğilimlerini ortaya koyan seçmenler, oy verecekleri partiyi de seçimlerden önce belirler.

Bu bakış açısı temel olarak Amerikan ekonomisi için bir model geliştirmeye çalışan, Swank'a göre seçmenler, iktisadi büyüme performansındaki pozitif gelişmeleri hoşnutlukla karşılarken; enflasyonist eğilimlerdeki tırmanışı, aynı tutumla karşılamazlar. Amerikan seçmenler gayet iyi bilirler ki, Demokrat Parti Başkanları önceliğini iktisadi büyümeden yana ortaya koyarken; Cumhuriyetçi Başkanlar, enflasyon ile mücadeleye öncelik verirler. Bu gerçeğin farkında olan seçmenlerin politik desteklerini hangi yönde kullanacaklarını reel hasıla ve enflasyon değişkenleri belirler. Başka bir ifade ile, enflasyonist eğilimlerin arttığı dönemlerde, cumhuriyetçi başkanların benimsediği daraltıcı politikalar talep edilirken, düşük reel hasıla oranı ile ılımlı enflasyonun söz konusu olduğu dönemlerde, genişletici politikalar talep edilir (SWANK, 1998: 367).

Benzer bir bulguyu, ABD'nin İkinci Dünya Savaşından sonraki verilerini test eden Verstyuk'da (VERSTYUK, 2004: 170) elde etmiştir. Yazara göre, seçmenlerin oy verme davranışlarını belirleyen temel faktör, enflasyon ve işsizlik sorunlarına ilişkin beklentilerdir. Yüksek enflasyon beklentileri sağ partilerin, yüksek işsizlik beklentisi ise sol partilerin görece olarak daha fazla desteklenmesine yol açar. Bu çalışmada elde edilen bulgular, yazarın kendi ifadesi ile, çok önemli bir sonucu gündeme getirmektedir. Politika yapıcılarının seçiminde sadece "genel yeterlilik" düzeyleri değil, aynı zamanda politik öncelikleri de belirleyici rol oynamaktadır. Diğer bir ifade ile, politik desteğin

belirlenmesinde her ne kadar temel makro ekonomik sorunlar etkili ise de, partilerin iktisat politikaları hedeflerine ilişkin öncelikleri de son derece önemlidir.

Oy verme eğiliminin ekonomik sorunlara ilişkin beklentiler temelinde belirlenmesi, cari iktidarın ekonomik sorunlar konusundaki önceliklerini belirlerken çok dikkatli davranmasını zorunlu kılar. Örneğin, sadece işsizlik sorunu ile mücadele ederek enflasyonist eğilimlerdeki tırmanışa göz yuman sol bir partinin gelecek seçimlerdeki şansı azalabilir. Bu sonucun farkında olan iktidarlar, enflasyon yada işsizlik sorunlarından birine öncelik verirken, diğer sorunu tamamen göz ardı etmemelidirler.

C.Temel Hedef Hipotezi

Temel hedef hipotezi, Powell ve Whitten (POWELL/WHITTEN, 1993: 392) tarafından gündeme getirilmiştir. Yirmi yıllık bir zaman periyodunda (1969-1988) on dokuz ülkede gerçekleşen yüzden fazla seçimin sonuçlarını analiz ederek modern demokrasilerde “ekonomik oylama” konusunu inceleyen literatüre katkı sağlamak amacıyla gündeme getirilen bu hipoteze göre, siyasal iktidara yönelik destek, önceden vaat edilen hedeflere ulaşıldığı ölçüde sürer. Seçmenler tercihlerini belirlerken, sol ve merkez partilerin işsizlik ile sağ partilerin ise enflasyon ile mücadele konusundaki başarılarını ölçüt alırlar. Bu çerçevede, sol ve merkez partilerin işsizlik, sağ görüşlü partilerin ise enflasyon ile mücadele hususunda sergilediği zayıf performans, cari iktidara yönelik desteğin geri çekilmesi sonucunu doğurur.

Görüldüğü gibi temel hedef hipotezine göre, iktidar süresinin sürekliliğini, partilerin temel hedeflerine ulaşma konusunda gösterdikleri başarı düzeyi belirler. Bu iddia seçmenlerin her zaman ideolojik önyargılar ile hareket etmeyeceği sonucunu doğurmaktadır.

SONUÇ VE TÜRKİYE ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Çalışmada elde edilen en önemli sonuç demokratik sistemlerde seçmen davranışlarının yöneliminde iktisadi faktörlerin yanı sıra sosyal, kültürel, ideolojik ve psikolojik faktörlerinde son derece önemli olduğudur. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, iktisadi sorunların iyiden iyiye ağırlaştığı ülkelerde iktisadi faktörlerin diğer değişkenlerden daha belirleyici bir konuma geçtiği rahatlıkla söylenebilir.

Nitekim Türkiye’de seçmen davranışı üzerine yapılan birçok çalışma bu iddiayı doğrular niteliktedir. Türkiye’de seçmen davranışını belirleyen temel etkenler değerlendirildiğinde aşağıdaki saptamalarda bulunmak mümkündür.

Türkiye’de hükümetlerin görev süreleri boyunca izlediği tutarsız, iktisadi koşullarla örtüşmeyen, makro-ekonomik politikalar seçmen tercihlerini etkiler. Çarkoğlu ve Toprak tarafından yapılan bir çalışma kapsamında yer alan anket sonuçları, bu iddianın haklılığını açıkça ortaya koymuştur. Anket sonuçlarına göre, geçmiş bir yıl içerisinde iktidardaki partinin uyguladığı iktisat politikalarının gerek seçmen ailesinin ekonomik durumu gerekse makro ekonomik dengeler üzerinde yaptığı tahripkar etkiler, iktidara yönelik desteğin azalmasına yol açmıştır. Çalışmadan elde edilen en önemli sonuç, seçmenlerin iktidar partisine ilişkin desteklerini belirlerken, genel makro ekonomik tabloyu görece olarak daha fazla önemsemeleridir. Bu eğilim, özellikle ileriye dönük beklentilerde kötümserlik düzeyi arttığında iyice gün yüzüne çıkmaktadır. Buna göre ileriye dönük beklentilerde kötümserlik hakim olduğunda cari iktidara ilişkin destek azalır (ÇARKOĞLU/ TOPRAK, 2000:35-39).

Makro ekonomik performansın seçmen tercihlerini etkilemesi özellikle kriz dönemlerinde iyice su yüzüne çıkar. Bu konuda en son örnek 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen milletvekili seçimlerinde yaşanan oy verme eğiliminde görülebilir. Bu seçimlerden önce yaşanan ve Cumhuriyet tarihinin en önemli iktisadi krizi olarak nitelendirilen ekonomik bunalım, o dönemde koalisyon hükümetini oluşturan partilerin % 10 barajının altında kalmasına ve henüz yeni kurulma sürecini tamamlamış çok yeni bir partinin iktidara gelmesine neden olmuştur. Bir önceki seçim döneminde % 22 oranında oy alan üçlü koalisyonun başındaki partinin bu seçimlerde % 1’ler düzeyine kadar gerilemesi, söz konusu iddianın haklılığı açısından çarpıcı bir kanıttır. Son seçimlerden sonra parlamentonun sağ ve sol iki partiden oluşması, politik konjonktür hareketleri literatürüne katkı yapacak araştırmaların daha sağlıklı analizler yapmasına olanak sağlayacaktır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bu tablonun uzun süre devam ederek kalıcı hale gelmesi ve siyasal parti örgütlenmelerinin güçlü iki parti çatısı altında gerçekleşmesi büyük önem taşımaktadır.

Oy verme sürecinde ekonomik faktörlerin ön planda olduğu iddiasına, seçmenlerin, iktisadi, sosyal ve siyasal sorunların çözümü konusundaki öncelik sıralamaları, kanıt olarak gösterilebilir. Adaman, Çarkoğlu ve Şenatalar tarafından yürütülen bir araştırma (ADAMAN/ÇARKOĞLU/ŞENATALAR, 2001). kapsamında yapılan ankettten çıkan sonuçlara göre, karar verme sürecindeki seçmenlerin güncel sorunlar konusundaki öncelik sıralamaları aşağıdaki Tablo’da yer almaktadır.

Türkiye'nin Çözülmesi Gereken Sorunlarına İlişkin Seçmen Öncelikleri

Gündemdeki Temel Sorunlar	Önemi %	Gündemdeki Temel Sorunlar	Önemi %
Enflasyon/Hayat	34	PKK/G.Doğu Sorunu	6
İşsizlik	26	Demokrasi/Fikir Özgürlüğü	5
Rüşvet ve Yolsuzluk	14	Sağlık/Sosyal Güvenlik	3
Eğitim	8	Ahlaki Yozlaşma	3

Kaynak: Fikret Adaman. Ali Çarkoğlu, ve Burhan Şenatalar, a.g.e., ss.37

Tabloda'da açıkça görüldüğü üzere bu araştırmanın içinde yer alan seçmenler, ağırlıklı olarak enflasyon ve işsizlik gibi iktisadi sorunların ilk olarak çözülmesini talep etmektedirler. Diğer yandan medyanın en çok tartıştığı konulardan biri olan rüşvet ve yolsuzluk sorunu, seçmenlerin gözünde üçüncü sırada yer almaktadır. Esasında rüşvet ve yolsuzluk sorununun önemsenmesi, temelde makro ekonomik performansın artırılması isteği ile bağlantılıdır.

Türkiye'de seçmen davranışlarının eğiliminde iktisadi faktörlerin öneminin artması, kronikleşen ve yaşamımızın her karesinde yer alan ekonomik ve sosyal sorunlardan kaynaklanmaktadır. Gerçekten de, 1970'li yıllardan beri süregelen kronik yüksek enflasyon, istikrarsız büyüme performansı, sürdürülemez boyutlara ulaşan borç stoku, gelir dağılımında sürekli olarak artan adaletsizlik ve politik yozlaşma gibi sorunlar göz önüne alındığında ekonomik faktörlerin seçmen davranışlarını belirleyen temel değişken haline gelmesini anlamak kolaydır. Hemen belirtmek gerekir ki, ekonomik faktörlerin seçmen davranışlarında belirleyici bir duruma gelmesi, seçmenlerin sorunlarını çözecek partiye oy verme şansını elde ettikleri şeklinde yorumlanmamalıdır. Ekonomik sorunların ortaya çıkardığı yük altında ezilen seçmenler, Özbudun tarafından da vurgulandığı gibi, partilere hevesle oy vermemekte, "ehveni şer" ilkesine uygun bir şekilde hareket etmektedirler. Bu eğilim, Türk Parti sisteminde belirli bir parti ile "özdeşleşme" bağlarının oluşmamasına ya da var olan bağların gevşemesine yol açan önemli etkenlerden biridir (ÖZBUDUN, 2003:75).

Türkiye'de siyasal iktidarın belirlenmesinde sayı bazında ele alındığında yani diğer bir deyişle en çok ağırlığa sahip kesimler (tarım kesimi ile ücretli kesimi) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadırlar. Gelir düzeyi görece olarak düşük olan seçmenlerin, sağ ve sol partilerden tek beklentileri kendilerine yönelik mali desteği arttırmalarıdır. Bu nedenle seçmenler benzer yada aynı

(fırsatçı) politikaları tercih ederler. Nitekim seçim öncesi dönemlerde, dünya fiyatlarından kopuk tarımsal fiyat uygulaması ile verimlilik artışına dayanmayan ücret artışları, sıklıkla tercih edilen politikalarıdır.

Toplumun değişik kesimlerince hassas kabul edilen konularda gözlenen pozitif gelişmeler de, oy verme sürecinde birincil değişken haline gelebilir. Bu özellik, seçmen davranışlarının yalnızca ekonomik gerekçeler ile açıklanmayacağına açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin 1999 yılında yapılan milletvekili seçimlerinden önce terör örgütü başında bulunan Abdullah Öcalan'ın yakalanması olayı, siyasal iktidara ilişkin desteği arttırarak seçmen davranışını belirleyen en önemli değişken olmuştur. Gerçekten de iktidarda bulunan DSP geçerli oyların % 22' sini alarak seçimin galibi olmuştur (TURAN, 2004:166-176). Türkiye'de seçmen davranışlarını politik konjonktür hareketleri perspektifi ile analiz ederken seçim öncesi dönemlerde ortaya çıkan bu tür gelişmelerin göz önünde bulundurulması zorunlu olmaktadır.

Türkiye'de seçmen davranışlarında yukarıda anlatılan gelişmeden kaynaklanan değişiklik kalıcı olmamıştır. Diğer bir deyişle 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler, bireylerin ekonomik sorunlara yönelik beklentilerinde önemli bir yer tutmuş ve iktidar partisi olan DSP'nin % 1 düzeyinde oy almasına neden olmuştur. Bu noktadan yola çıkarak söylenilebilir ki, derin ekonomik krizler, ekonomik sorunları seçmen davranışını belirleyen en önemli değişken konumuna getirmektedir. 2000 ve 2001 krizleri ekonomik sorunların önemini o kadar arttırmıştır ki, kriz ile beraber uygulanan ekonomik program ve gerçekleştirilen ciddi yapısal reformlar, iktidardaki partilerin seçimi kaybetmelerine engel olamamıştır.

Türkiye'de 1950'li yıllardan günümüze kadar olan dönemde seçmenlerin oy verme eğiliminin sağ partilerin lehine evrildiği gözlenmektedir. Ancak 1990'lı yıllarda sosyal, siyasal ve ekonomik değerler konusunda araştırma yapan Esmer (ESMER,1999:55). tarafından da belirtildiği gibi sağ blok lehine artan oylar, ağırlıklı olarak sağ uçta yer alan partilere yönelmiştir. Çarkoğlu ve Toprak tarafından yapılan ampirik çalışmanın bulguları, Türkiye'de 1999 yılına gelindiğinde, sol-sağ ideolojik düzlemin sol ve ortasında ciddi bir boşalma gözlenmiştir. Diğer yandan seçmen mobilitesi ortanın sağına doğru kayma eğilimini sürdürmektedir. Çalışma kapsamında yapılan anket sonuçları, seçmenlerin %13.7'lik oranının sağ-sol ideolojik düzlemin en uç noktasında, buna karşın, sadece %5.2'lik bölümün en solda yer aldığını göstermektedir. (ÇARKOĞLU/ TOPRAK, 2000:31).

Buraya kadar yapılan açıklamalarda şu sonuca ulaşılabilir. Türkiye'de seçmen davranışlarının yöneliminde ideolojik tercihlerden ziyade esas itibariyle

ekonomik koşullar belirleyicidir. Diğer bir ifade ile Türkiye’de seçmenleri ideolojik tercihlerine göre ayırtmak son derece güçtür.

Kaynakça

- ADAMAN, Fikret/ÇARKOĞLU, Ali/ŞENATALAR, Burhan (2001), *Hane Halkı Gözünden Türkiye’de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler* (İstanbul: TESEV Yayınları, No:24).
- AKGÜN, Bırol (2002), *Türkiye’de Seçmen Davranışı Partiler Sistemi ve Siyasal Güven* (Ankara: Nobel Yayınevi).
- ARCELUS, Francisco/MELTZER, Allan H. (1975), “The Effect of Aggregate Variables on Congressional Elections,” *The American Political Science Review*, 69: 1232-39.
- BERGANZA, Juan Carlos (2000), “Two Roles For Elections: Disciplining the Incumbent and Selecting a Competent Candidate,” *Public Choice*, 105:165-93.
- BLOOM, Howard S./PRICE, H.Douglas (1975), “Voter Response to Short - Run Economic Conditions: The Asymmetric Effect of Prosperity and Recession,” *The American Political Science Review*, 69/4:1244.
- CARLSEN, Fredrik (2000), “Unemployment Inflation and Government Popularity-are There Partisan Effect?,” *Electoral Studies*, 19:141-42.
- CHAPPEL, Henry W./ VEIGA, Linda Gonçalves (2000), “Economic and Elections in Western Europe: 1960-1997,” *Electoral Studies*, 19:183-97.
- CLAGGET, William (1986), “A Reexamination of the Asymmetry Hypothesis: Economic Expansion Contractions and Congressional Elections,” *The Western Political Quarterly*, 39/1: 623-633.
- ERDOĞAN, Seyfettin (2004), *Siyaset-Ekonomi İlişkileri* (İstanbul: Değişim Yayınevi).
- ÇARKOĞLU, Ali/TOPRAK, Binnaz (2000), *Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset* (İstanbul: TESEV Yayınları, No:11).
- DOWNS, Anthony (1957), *An Economic Theory of Democracy*, (New York: HarperCollins Pub.).
- DOWNS, Anthony (1984), “An Economic Theory of Political Action in a Democracy,” *The Political Economy*, Ed. By Thomas Ferguson and Joel Rogers (Armonk, New York: M.E. Sharpe Inc.): 12-26.
- ERDOĞAN, Seyfettin (2004), *Siyaset-Ekonomi İlişkileri* (İstanbul: Değişim Yayınevi).
- ESMER, Yılmaz (1999), Devrim, Evrim, Statüko: *Türkiye’de Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Değerler* (İstanbul: TESEV Yayınları, No: 7).
- FAIR, Ray C. (1978), “The Effect of Economic Events on Votes for President,” *The Review of Economics and Statistics*, 60/ 2: 159-160.
- FIORINA, Morris P. (1997), “Voting Behavior,” *Perspectives on Public Choice*, Ed. by: Dennis c.Mueller (Cambridge: Cambridge Uni. Press): 391-414.
- HIBBS, Douglas A. (1994), “The Partisan Model of Macroeconomic Cycle: More Theory and Evidence for the United States,” *Economics and Politics*, 6: 1-23
- KRAMER, Gerald H.(1971), “Short-Term Fluctuations in U.S. Voting Behavior, 1896-1964,” *The American Political Science Review*, 65/1: 131-143.
- LEWIS-BECK, Michael S. (1990), *Economics and Election: The Major Western Democracies*, The University of Michigan Press.
- LIN, Tse-min (1999), “The Historical Significance of Economic Voting,” *Social Science History*, 23: 561-591
- MARKUS, Gregory B.(1993), “The Impact of Personal and National Economic Conditions on the Presidential Vote: A Pooled Cross – Sectional Analysis,” *Controversies in Voting*

Behavior, Richard G. Niemi and Herbert F. Weisberg (Washington, D.C.: C.Q. Press): 153-54.

PALDAM, Martin (1997), "Political Business Cycles," *Perspectives on Public Choice*, Ed.by:Dennis C.Mueller (Cambridge: Cambridge Uni. Press): 345-46.

POWELL, G.Bingham/WHITTEN, Guy D. (1993), "A Cross - National Analysis of Economic Voting: Taking Account of the Political Context," *American Journal of Political Science*, 37/2: 391-414.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban (2001), *Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyo Ekonomik Faktörler* (Ankara: Nobel Yayınevi).

SWANK, Otto H. (1993), "Popularity Functions Based on the Partisan Theory," *Public Choice*, 75:339-56.

SWANK, Otto H. (1998), "Partisan Policies, Macroeconomic Performance and Political Support," *Journal of Macroeconomics*, 20/2: 367-368.

TELATAR, Funda (2004), *Politik İktisat Politikası* (Ankara: İmaj Yayınevi).

TURAN, Ali Eşref (2004), *Türkiye'de Seçmen Davranışı* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları).

ÖZBUDUN, Ergun (2003), *Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller* (Çev.: Ali Resul Usul) (İstanbul: Doğan Kitapçılık A. Ş.): 75.

VERSTYUK, Sergiy (2004), "Partisan Differences in Economic Outcomes and Corresponding Voting Behavior: Evidence from the U.S.," *Public Choice*, 120: 169-89.